

УДК 811.161.3'38(45)

**ГРАМАТЫЧНЫЯ ЗНАЧЭННІ
ЯК СРОДАК АКЦЭНТУАЦЫІ АЎТАРСКАЙ ПАЗІЦЫІ
(на прыкладзе «Паўночнага завулка» Л. Дранько-Майсюка)**

Трыгук Марына Алегаўна

дацэнт кафедры рускай мовы для замежных грамадзян
установы адукацыі «Мінскі дзяржаўны лінгвістычны ўніверсітэт»;
кандыдат філалагічных навук
(г. Мінск, Беларусь)

Ключавыя словы: сучасная беларуская паэзія, Л. Дранько-Майсюк, стылістыка беларускай мовы, ідыястыль, граматычныя значэнні.

У артыкуле разглядаецца стылістычная роля граматычных значэнняў у паэтычным творы (на прыкладзе «Паўночнага завулка» Л. Дранько-Майсюка). Падкрэсліваецца ўплыў граматычных адзінак і іх значэнняў на акцэнтацыю галоўных момантаў апавядання і пазіцыі аўтара.

Асаблівасцямі мастацкага тэксту з'яўляюцца яго экспрэсіўны і вобразны характар і несумненая эстэтычная каштоўнасць. Абмежаваны аб'ём вершаванага твора дазваляе гаварыць аб большай сэнсавай ёмістасці кожнага слова, якое выкарыстоўвае аўтар. Аднак глыбокаму разуменню мастацкага намеру паэта садзейнічаюць не толькі лексічныя сродкі, але і граматычныя адзінкі. Як сцвярджаў В. У. Вінаградаў, граматычныя адзінкі могуць мець вялікія стылістычныя магчымасці. Стылістычны аналіз граматычных сродкаў складаны, але неабходны пры даследаванні мастацкага вобраза [1].

Звернемся да сучаснай беларускай паэзіі на прыкладзе мастацкага твора Л. Дранько-Майсюка «Паўночны завулак» [2, с. 43–46]. У ім гучыць вечная тэма кахання, якая з'яўляецца адной з асноўных тэм у творчасці паэта. Аўтар знаёміць чытача з гісторыяй кахання, але ён апускае падрабязнасці і сочыць толькі за думкамі і пачуццямі лірычнага героя.

Лірычны герой знаходзіцца ў Паўночным завулку горада Мінска – помніку дробнай сядзібнай архітэктуры XIX–XX ст.: *Начных аблокаў стіль барочны // Па-над чыгункаю ўзыйшоў // І на завулак лёг Паўночны // Выявай прывідных крыжоў. Гэтае месца мае асаблівую старадаўнюю атмасферу, што падкрэсліваецца параўнаннем Дамы стаялі, як здарэнні // З гадоў мінулых.* Навакольная прастора і сам лірычны герой апісваюцца дзеясловамі незакончанага трывання (*гучала, думаў, стаялі, плыў, хацела*), якія ствараюць ўражанне працягласці і запаволенасці дзеяння. Гэтае пачуццё падтрымліваецца метафарами *пяшчотна музыка гучала; плыў кахання соннага ўскалых; лісце соннае хацела*.

Настрой героя – рамантычны, ён марыць аб развіцці адносін з дзяўчынай: *І думаў я ў начным лісці, // Што са студэнткаю Энвілы // Магчыма мне на ім прайсці...* Тым не менш, лірычны герой не мае ўпэўненасці ў будучым. Мадальнае прыслоўе *магчыма* з семантыкай магчымасці / немагчымасці і інфінітыў *прайсці* з семантыкай патэнцыяльнасці перадаюць наяўнасць у свядомасці моўцы альтэрнатыўных варыянтаў іх адносін. Існаванне розных варыянтаў падкрэсліваецца і супрацьпастаўленнем закончанага / незакончанага трывання: *І лісце соннае хацела, // Расой налітае да тла, // Каб знікла і душа, і цела – // Каб толькі музыка жыла!* Аднародныя дапаўняльныя даданыя, інтанацыя, незакончанае трыванне дзеяслова *жыла* акцэнтуюць пункт гледжання аўтара.

Каб падкрэсліць сваю думку, аўтар адступае ад апісання адной гісторыі кахання і дае кароткі нарыс іншай гісторыі – гісторыі раптоўнага захаплен-

ня фельд'егера. Дынамічнасці гісторыі садзейнічаюць супрацьпастаўленні дзеясловаў незакончанага / закончанага трывання *вёз / не давёз* і формаў загаднага ладу / мінулага часу *не гавары, не кажы / здабыў*. Адмоўныя формы загаднага ладу надаюць структуры складанага бяззлучнікавага сказа значэнне ўступкі: *Не гавары пра пакаранне, // Пра гнеў начальства не кажы – Здабыў фельд'егер на світанні // Утулле целу і душы! У сітуацыі выбару паміж абавязкам і прыгодай фельд'егер, забыўшыся на страх, застаецца ў каханкі.*

У канцы гэтай гісторыі зноў гучыць думка аб каштоўнасці кахання. Дзеяслоў *не ведаюць* і сінтаксічная канструкцыя з інфінітыўным выказнікам *быць* у значэнні цяперашняга пастаяннага надаюць гэтаму меркаванню статус ісціны: *Магчыма, гандляры айчынай // Зусім не ведаюць аб тым, // Што шчасце – гэта быць з жанчынай, // З яе настроем залатым. Пабочнае слова магчыма змякчае катэгарычнасць выказвання.*

Пасля гэтага назірання аўтар зноў вяртаецца да першай гісторыі. Унутранае напружанне лірычнага героя ўзрастае, ён настолькі апанаваны каханнем, што страціў сон: *А я не спаў, мяне вадзіла // Ўсю ноч на золаце пустым // Твая выбраніца, Эвіла, // І вочы еў шчасліва дым.* У адносінах заканых герой прадстаўлены як залежны ад другога чалавека, яго воля падпарадкаваная. На гэты факт указваюць асабовы займеннік *мяне* і назоўнік *вочы* ў пазіцыі прамога аб'екта дзеяння. Рамантычнаму герою-летуценніку сугучная начная імгла: *І толькі чуў, як летуцела // Наўкол жаночая імгла, // Каб зніклі і душа, і цела, // Каб толькі музыка жыла.* Апошнія два радкі паўтараюцца, але ўжо без ранейшай узнёслай інтанацыі. Закаханаму стану героя адпавядаюць формы незакончанага трывання, бо каханне яшчэ жыве ў яго душы (*кідаў, спалі, снілі, вадзіла, еў, не думаў, чуў, жыла*). Насупраць, канец рамана падкрэсліваюць дзеясловы прошлага часу закончанага трывання (*знікла, бліснула, набегла, згубіла, страціў*). Дзеяслоў закончанага трывання са значэннем руху ў метафары *пара набегла развітання* перадае непазбежнасць такога фіналу.

Раман пачынаецца ў атмасферы таямнічасці ночы ў старадаўнім завулку і заканчваецца з надыходам святла. Погляд героя зноў набліжаецца да погляду аўтара, што перадаецца сінтаксічнай структурай з эліпсісам выказніка са значэннем цяперашняга пастаяннага: *... пры святле // Слабее мітусня кахання, // Набытая ў начной імгле.* На канчатковасць развітання ўказвае і змена месца: *Завулак страціў стэль барочны, // Уяўныя свае крыжы, – І ўслед... мяне таксама страціў...* Рамантычная атмасфера завулка, які прадстаўлены як жывая істота, перастае ўплываць на героя. Ён ужо інакш успрымае былую каханую: *Твая выбраніца, Эвіла, // Згубіла свой таемны флёр...* Змену стану адзначае дзеяслоў закончанага трывання са значэннем выніку (*згубіла*). Мары мужчыны разбіваюцца, яго новы стан перададзены

дзеясловам незакончанага трывання са значэннем працэсу: *І я, застаўшыся ні з чым, // Смяяўся з прывіднага шчасця, // А болей – з ранішніх жанчын.*

Такім чынам, наяўнасць асобных граматычных значэнняў, іх чаргаванне ці супрацьпастаўленне дазваляюць аўтару падкрэсліць ключавыя моманты апавядання і больш дакладна адлюстраваць уласны пункт гледжання.

Літаратура

1. Виноградов, В. В. О языке художественной литературы / В. В. Виноградов. – М. : Гослитиздат, 1959. – 656 с.
2. Дранько-Майсюк, Л. Кніга для спадарыні Эл : проза, верша, п'еса / Л. Дранько-Майсюк. – М. : Кнігазбор, 2012. – 200 с.